Explorări prin lumea manualelor

1.1 Frumusețea

Vlad Voicu, Ioana Vasile

Grila de observație			
Personaje stereotipe / neutre / inovative	√		
Personaje principale / secundare		Relații de egalitate / de putere	
Personaje prezente / absente	√	Relații între genuri / în interiorul genurilor	

Cum este invocată *frumusețea* în manualele școlare? Este ea atribuită simetric personajelor feminine și masculine? Este o frumuseţe a personajelor din basme sau o frumuseţe ceva mai realistă?

Din cele 10 mențiuni textuale ale frumuseţii pe care le-am găsit și le-am analizat în 6 manuale de „Limba şi literatura română" pentru clasa a IV-a şi a V-a[1], doar într-un singur caz frumuseţea îi era atribuită unui personaj masculin. În restul de 9 instanţe frumuseţea era o caracteristică feminină, care prima în faţa celorlalte însuşiri ale personajelor.

Tabelul 1. Mențiuni ale frumuseții în textele din manualele de Limba și literatura română pentru clasele a IV-a și a V-a

Nr. crt.	Personaj	Manual	Text	Citat
1	Învăţătoarea	1	Nenea directorul, de George Şovu, p. 4	"Cel mai mult i-a plăcut în sala în care un loc gol, într-o bancă, aștepta. Și doamna lui era cea mai frumoasă dintre toate cele pe care le văzuse în școală."
2	Lizuca	2	Dumbrava minunată, de Mihail Sadoveanu, p. 52	"(Capu-i era foarte scurt tuns, băieţeşte. Năsuşoru-i mititel ar fi avut nevoie de batistă. Gura-i era cam mare şi obrajii prea roşii.) Nu era deloc frumuşică şi delicată duduia Lizuca. Numai ochii căprui, umbriţi de gene negre aveau în ei câte-o mică floare de lumină."
3	Bunica	3	În casa bunicilor, de Ionel Teodoreanu, p. 6	"...nepoții se gândesc la tinereţea bunicii ca la altceva, cum e de pildă portretul doamnei frumoase din salon, de lângă portretul cu decoraţii al bunicului."
4	Fata de împărat	3	Prâslea cel Voinic şi merele de aur, de Petre	"-Frumuşica mea, dă-mi niţica apă să mă răcoresc, şi-ţi făgăduiesc să ne cunună chiar mâine."

[1] Selecția manualelor s-a bazat pe disponibilitate: am analizat manualele pe care le-am putut cumpăra în lunile martie – aprilie 2014. Lista manualelor este prezentată sub tabel.

Nr. crt.	Personaj	Manual	Text	Citat
			Ispirescu, p. 65	
5	lelea Stanca	3	Text de Iulia B.P. Haşdeu, p. 161	"...acolo am făcut cunoştinţă cu bogatul ţăran Ghica şi cu inteligenta, vrednica şi frumoasa deşi bătrâna sa soţie, lelea Stanca."
6	Lizuca	5	Dumbrava minunată, de Mihail Sadoveanu, p. 66	"Nu era deloc frumuşică şi delicată Lizuca."
7	Fata de împărat	4	Prâslea cel Voinic şi merele de aur, de Petre Ispirescu, p. 236/237	"În pragul uşei, îl întâmpină o fată frumuşică."/"-Frumuşica mea, îi zise Prâslea, dă-mi mie apă, şi-ţi făgăduiesc că te duc pe tărâmul nostru, şi acolo să ne cununăm."
8	Cavalerul	4	Romanele Mesei Rotunde: Venirea lui Glaad, p. 268	"...şi cum ghepardul este mai frumos decât coţofana, trandafirul decât urzica şi argintul decât plumbul, el era mai frumos decât toţi cei care se aflau acolo."
9	Fata lui Ştefan-Vodă	6	Povestea Florii-Soarelui, după o legendă populară, p. 76	"Ştefan-Vodă avea o fată mută, dar frumoasă de nu-i găseai pereche pe pământul acesta."
10	Miţu	6	Plicul, de Tudor Arghezi, p. 104	„Mitu știa că nu i se pot lăsa ochelarii. Repede: - Atunci... dă-mi ceasul. - Ai să-i spargi geamul. L-ai mai spart. - Eram mică. Acum sunt... frumoasă. - Și când erai mică erai frumoasă, și tot ai spart geamul. Dar ce vrei să faci cu ceasul?”

Manual 1 = Limba şi literatura română, Manual pentru clasa a IV-a, Editura Aramis, Autori: Tudora Piţilă, Cleopatra Mihăilescu
Manual 2 = Limba şi literatura română, Manual pentru clasa a IV-a, Editura Radical, Autori: Mirela Mihăescu, Aniţa Dulman, Minodora Platcu
Manual 3 = Limba română, Manual pentru clasa a V-a, Editura Teora, Autori: Maria Emilia Goian, Mioriţa Got, Doina Manolache
"Manual 4 = Limba română, Manual, clasa a V-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Alexandru Crişan, Sofia Dobra, Florentina Sâmihăian
Manual 5 = Limba şi literatura română, Clasa a IV-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Sofia Dobra, Carmen Ciobanu
Manual 6 = Limba şi literatura română, Clasa a IV-a, Edidura Corint, Autori: Daniela Beşliu, Daniela Stoicescu

Personajele cărora le este remarcată frumuseţea în cadrul textelor sunt învăţătoarea, bunica sau fata de împărat. De exemplu, în cazul învăţătoarei din textul „Nenea directorul” de George Şovu, aceasta este descrisă ca fiind „...cea mai frumoasă dintre toate cele pe care le văzuse în școală." Observăm aici că frumusețea nu este neapărat (numai) o trăsătură fizică: frumusețea este vocabularul prin care copilul știe să își exprime admirația și încântarea față de un personaj feminin.

În cazul bunicii, imaginea frumuseţii ei provine din trecut, aşa cum subliniază „portretul doamnei frumoase din salon, de lângă portretul cu decoraţii al bunicului." Putem observa aici o diferenţă care există între bunici: pe când portretul bunicii evidenţiază cât de frumoasă era aceasta în tinereţe, în cazul

bunicului sunt subliniate reuşitele acestuia şi meritele sale profesionale prin numărul de decoraţii pe care le avea. Mai mult, observăm că frumuseţea este asociată cu tinereţea, existând o strânsă legătură între cele două. Frumusețea este invocată pentru a sublinia contrastul cu vârsta a treia: bătrânețea apare ca fiind tipic ne-frumoasă. De asemenea, frumuseţea apare în contrast cu copilăria, pentru fete - fiind o calitate pe care o pot obţine atunci când „devii mare”, aşa cum putem observa şi în cazul personajului Miţu din povestea „Plicul” de Tudor Arghezi: „Eram mică. Acum sunt... frumoasă.”

Exemplele de mai sus subliniază *relevanța pe care frumusețea o are pentru descrierea personajelor feminine* (spre deosebire de cele masculine): frumusețea poate fi mereu menționată, ca o trăsătură atât concretă, fizică, dar și ca un reper evaluativ mai general prin care personajele sunt situate unele în relație cu celelalte, sau sunt poziționate în propria biografie.

Frumusețea poate domina deficienţele fizice – fiind o trăsătură definitorie pentru fetele de împărat: "Ştefan-Vodă avea o fată mută, dar frumoasă de nu-i găseai pereche pe pământul acesta."

Un caz atipic de frumuseţe sau, mai bine spus, de non-frumuseţe îl reprezintă personajul Lizucăi din „Dumbrava minunată”. Aflăm despre ea că: "Nu era deloc frumuşică şi delicată Lizuca"; este remarcabilă tocmai prin faptul că aspectul său fizic nu impresiona şi nu stârnea admiraţia, fiind mai degrabă neatrăgătoare. Lipsa frumuseții este simultan o lipsă a feminității: Lizucăi îi lipsește „delicatețea” și este tunsă „băiețește”. Frumusețea este invocată ca element constitutiv al feminității și reciproc. Aceasta descriere a Lizucăi apare în două manuale diferite şi este singurul caz pe care l-am întâlnit în manualele analizate în care frumuseţea să fie menționată prin absență, în cazul unui personaj feminin. Observăm și în această instanță faptul că frumusețea continuă să fie *relevantă*: lipsa sa este una dintre trăsăturile puternice prin care este creionat personajul Lizucăi.

O altă instanță interesantă unde întâlnim frumusețea în cadrul manualelor analizate este în cazul cavalerului din „Romanele Mesei Rotunde: Venirea lui Glaad”. Acesta este portretizat ca fiind „...mai frumos decât toţi cei care se aflau acolo." Este singurul caz în care unui personaj masculin îi este atribuită frumuseţea ca o calitate principală, mai presus decât curajul, isteţimea sau forţa fizică.

Demnă de remarcat este prezentarea personajului lelea Stanca, care este descrisă ca fiind "... inteligenta, vrednica şi *frumoasa deşi bătrâna* sa soţie, lelea Stanca." (subl.n.). Este un bun exemplu în care inteligenţa femeii primează retoric în faţa frumuseţii, fiind calitatea sa principală. Remarcăm și aici contrastul între frumusețe și bătrânețe observat în citatul numărul 3.

Aşadar, manualele şcolare examinate prezintă frumuseţea ca fiind o însuşire tipic și esențial feminină. Frumusețea este relevantă pentru descrierea personajelor feminine, în mult mai mare măsură decât pentru cele masculine. Frumusețea oferă și o resursă retorică pentru a sublinia alte trăsături –

precum tinerețea sau bătrânețea, înțelepciunea, nonconformismul. Frumusețea poate fi invocată de către copii pentru a exprima admiraţia pe care o au pentru un personaj feminin din viaţa lor.

1.2 Bunica şi bunicul

Ioana Vasile, Vlad Voicu

Grila de observaţie			
Personaje stereotipe / neutre / inovative	√		
Personaje principale / secundare		Relaţii de egalitate / de putere	
Personaje prezente / absente	√	Relaţii între genuri / în interiorul genurilor	

Care este importanţa pe care bunicii şi bunicile o au în viaţa nepoţilor? Cum sunt ei portretizaţi în manualele şcolare şi care sunt rolurile pe care aceştia le îndeplinesc?

Am încercat să descoperim dacă este prezentată mai degrabă o imagine stereotipică și ancorată de imaginarul tradițional al bunicilor, sau dacă aceştia au fost „sincronizaţi" cu prezentul, cu societatea în care trăim astăzi. De asemenea, am dorit să vedem care sunt caracteristicile atribuite celor două tipuri de personaje.

Pentru analiza noastră am examinat 8 manuale de „Limba şi literatura română" de clasa a IV-a şi a V-a de la diferite edituri[2]. În cadrul lor am găsit, în total, 62 de instanţe cu bunici (M) şi bunici (F), analizând atât imaginile, cât şi cum prezentaţi bunicii în textele principale ale fiecărui capitol din aceste manuale. 37% dintre instanţe au fost regăsite în imagini (23 de ilustraţii cu bunici), restul de 62% au fost reperate în cadrul textelor (39 de texte în care apar bunici).

Din numărul total de 62 de personaje, 17 dintre ele reprezentau doar bunici (M), 27 dintre ele doar bunici (F), iar în 18 instanţe erau reprezentați bunicii, împreună. Putem observa predominanţa

[2] Manualele analizate sunt:
Manual 1 = Limba română, Manual, clasa a V-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Alexandru Crişan, Sofia Dobra, Florentina Sâmihăian
Manual 2 = Limba română, Caietul elevului, clasa a IV-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Sofia Dobra, Carmen Ciobanu
Manual 3 = Limba şi literatura română, Manual, clasa a IV-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Sofia Dobra, Carmen Ciobanu
Manual 4 = Limba şi Literatura Română, Manual pentru clasa a IV-a, Editura Radical, Autori: Mirela Mihăescu, Aniţa Dulman, Minodora Platcu
Manual 5 = Limba română, Manual pentru clasa a V-a, Editura Teora, Autori: Maria Emilia Goian, Mioriţa Got, Doina Manolache
Manual 6 = Limba şi literatura română, Clasa a IV-a, Edidura Corint, Autori: Daniela Beşliu, Daniela Stoicescu
Manual 7 = Limba şi literatura română, Clasa a IV-a, Editura Didactică şi Pedagogică, Autori: Celina Iordache, Valentina Jercea
Manual 8 = Limba şi literatura română pentru şcolile şi secţiile cu predare în limbile minorităţilor naţionale, Clasa a IV-a, Editura Niculescu, Autori: Hedwig Bartolf

bunicilor (F) prezentate singure atât la nivelul imaginilor, cât şi al textelor. De asemenea, bunicii (M) apar singuri aproape în aceeaşi măsură în care apar şi alături de bunică, în diferite contexte.

Graficul 1. Distribuția imaginilor cu bunici

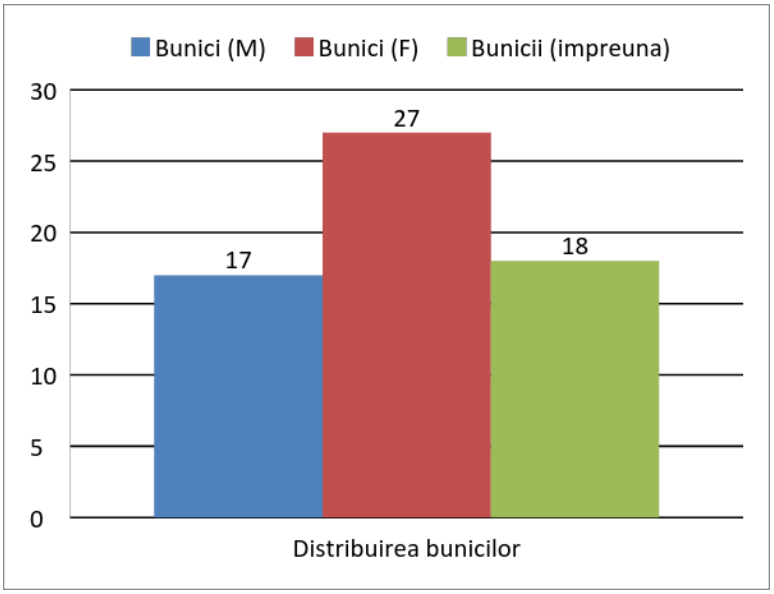

În 35% dintre texte, bunicii (pl.) apar ca fiind personaje principale, în restul textelor fiind personaje secundare sau având un rol nesemnificativ. De asemenea, **majoritatea bunicilor apar în spaţiul privat** (în casă, în gospodărie – 36 de instanţe în total) şi de cele mai multe ori alături de nepoţii de care au grijă, cu care se joacă sau cărora le dau anumite sfaturi. **Doar în 4 instanţe bunicii apar într-un spaţiu public**, însă şi atunci tot împreună cu nepoţii lor (în restul cazurilor fiind imposibil de determinat ce tip de spațiu este). O astfel de situație o aflăm în cazul personajului Mam'mare din schiţa „D-l Goe", în care aceasta se află în tren, călătorind către Bucureşti: „Trenul a plecat...Mam'mare îşi face cruce, apoi aprinde o ţigară..." Aici observăm o altă situaţie atipică pentru o bunică: faptul că aceasta fumează în public, de faţă cu nepotul său.

În general, cei care au avut profesii sau ocupaţii plătite sunt bunicii (procuror, scriitor, profesor, primar), pe când bunicile sunt reprezentante ca fiind bune gospodine, care stau acasă şi au grijă de gospodărie: "Victoria o ajută pe bunica ei la treburile gospodăriei: spală vase, curăţă cartofi, mătură în curte şi udă florile." sau „El (nepotul) a fost harnic și a ajutat-o pe bunica la curățenie".

În general, bunicile sunt ilustrate purtând şorţuri şi având activităţi culinare:

Ilustrația 1. Bunica ilustrată – cu șorț

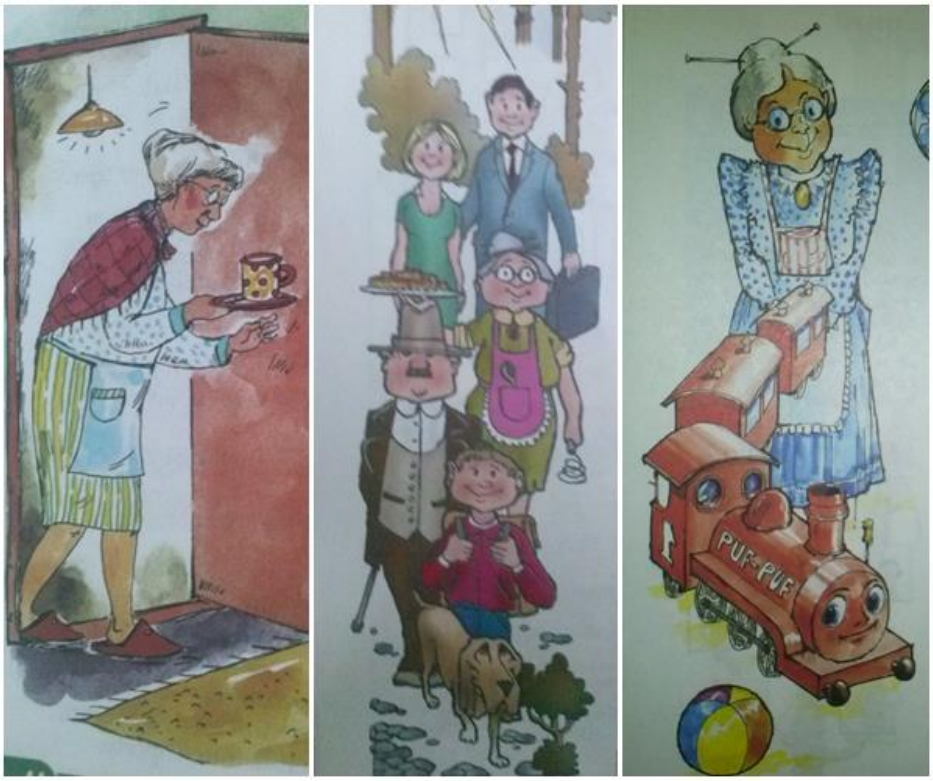

Imagine 1 = Limba şi literatura română, Manual, clasa a IV-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Sofia Dobra, Carmen Ciobanu, pag. 44

Imagine 2 = Limba şi literatura română, Clasa a IV-a, Editura Corint, Autori: Daniela Beşliu, Daniela Stoicescu, pag. 6

Imagine 3 = Limba şi literatura română, Clasa a IV-a, Editura Corint, Autori: Daniela Beşliu, Daniela Stoicescu, pag. 72

De asemenea, atunci când bunicii nu sunt aflaţi în locuinţă, aceştia sunt aflaţi în gospodărie, având grijă de animale sau ocupându-se cu diverse treburi gospodăreşti.

Ilustrația 2. Bunici în gospodărie

Imagine 1 = Limba şi literatura română, Manual, clasa a IV-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Sofia Dobra, Carmen Cioban, pag. 156

Imagine 2 = Limba şi literatura română pentru şcolile şi secţiile cu predare în limbile minorităţilor naţionale, Clasa a IV-a, Editura Niculescu, Autori: Hedwing Bartolf, pag. 78

Mai mult, bunicii (M) sunt cei care sunt consideraţi ca fiind nişte surse de informare sau drept "cei înţelepţi" spre deosebire de bunici (F) care sunt, mai degrabă, nişte "experte" în bucătărie. De exemplu, în citatul "Iar bunicul, care fusese profesor, care văzuse multe întâmplări în viaţă şi citise multe cărţi, vorbi şi el, cu o astfel de milă..." din "Fram, ursul polar" de Cezar Petrescu subliniază că bunicul este văzut ca fiind un reper al cunoașterii pentru nepoata lui. El a fost profesor și prin prisma meseriei văzuse multe întâmplări și citise multe cărți. El este portretizat ca fiind înțelept și modul în care vorbește despre Fram, cu milă și compasiune, îl prezintă ca fiind empatic.

În ciuda aşteptărilor noastre iniţiale, nu sunt prezente multe instanţe în care bunica să toarcă (doar 4 instanţe). În schimb, bunicile sunt cele care sunt nostalgice, se gândesc mai des la trecut sau spun nepoţilor poveşti din tinereţea lor, spre deosebire de bunici: „Bunica a fost şi ea tânără, adică a fost mireasă când bunicul nu era bunic, când tata nu era tată şi când copiii tatei nu erau deloc. Numai gândindu-se la tinereţea ei..." În ceea ce priveşte activitatea „preferată" a bunicilor (M) atunci când petrec timp cu nepoţii lor, aceasta este cea de a le citi sau spune poveşti: „Bunicul povesteşte frumos. El spune

câte un basm în fiecare zi din săptămâna dinaintea Crăciunului. Bunica este obişnuită. Ea ascultă împreună cu nepoţii.”

Bunica este cea care face teme cu nepoţii (“-Măi, ţi-ai făcut tema? -Iat-o!”), îi supraveghează, dar le dă şi sfaturi despre cum să facă lucrurile şi cum ar trebui să se comporte în situații cotidiene: “Bunica îl sfătuiește: "La școală doresc să afli lucruri noi, să studiezi multe cărți, dar nu vreau să aud să fi uitat învățătura celor șapte ani de acasă."

Acelaşi lucru îl putem observa şi în următoare imagine:

Ilustrația 3. Un copil care primește foarte multe sfaturi și îndemnuri

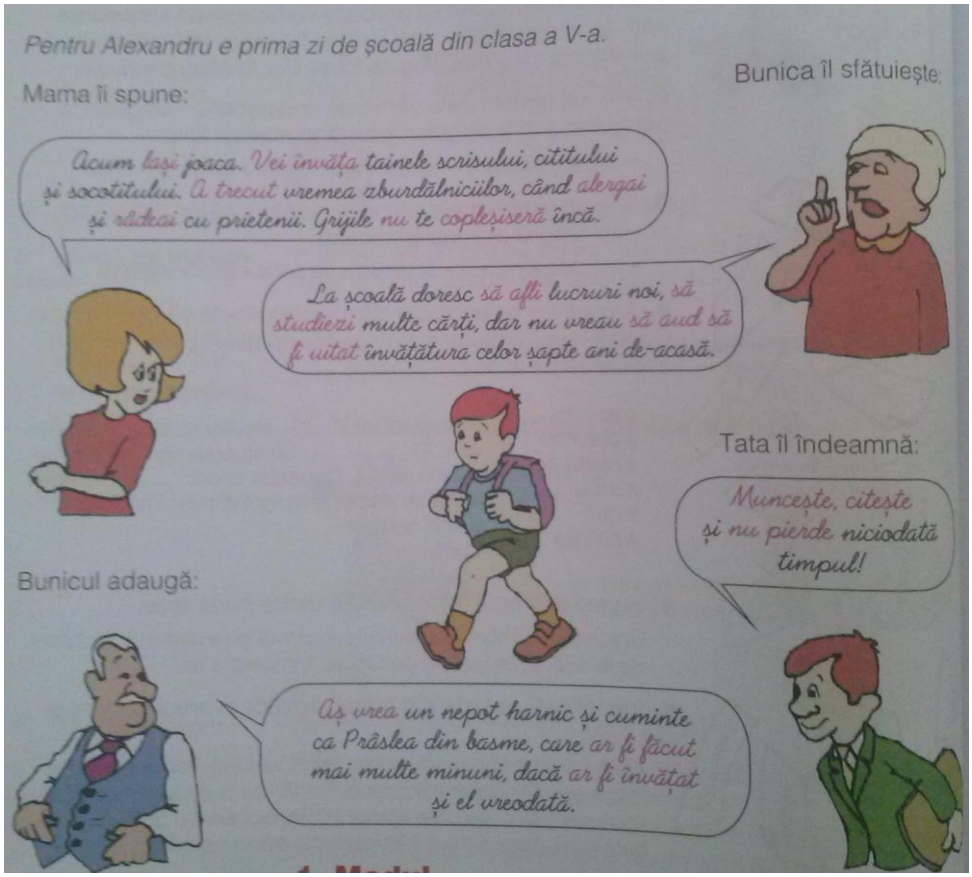

Imagine = Limba română, Manual, clasa a V-a, Editura Humanitas Educațional, Autori: Alexandru Crişan, Sofia Dobra, Florentina Sâmihăian, pag. 104

La începutul clasei a V-a elevul este asaltat cu sfaturi şi cerinţe de la membrii familiei sale. El este plasat în mijlocul imaginii şi toţi ceilalţi aruncă spre el cu cerinţe. Bunicul și bunica au dorințe mai personale şi mai egoiste de la nepot față de restul personajelor. Sunt folosite verbe de tipul: "doresc să afli" sau "nu vreau să aud". De asemenea, bunica dorește ca nepotul ei, odată ajuns în clasa a V-a, să nu

uite de cei 7 ani de acasă la care se pare că și ea a contribuit. Spre deosebire de alte situații, în acest caz bunica are o poziție autoritară, cu degetul arătător îndreptat în sus, având o atitudine sfătuitoare.

Mulți bunici din manualele şcolare au probleme cu auzul, lucru care se poate observa în textele însoţite de imagini. Prezenţa frecventă a bunicilor cu probleme auditive în manualele şcolare contribuie la consolidarea reprezentării stereotipice a **îmbătrânirii ca degradare** și la devalorizarea, chiar ridiculizarea persoanelor vârstnice de către copii.

Ilustrația 4. Bunicii nu aud bine

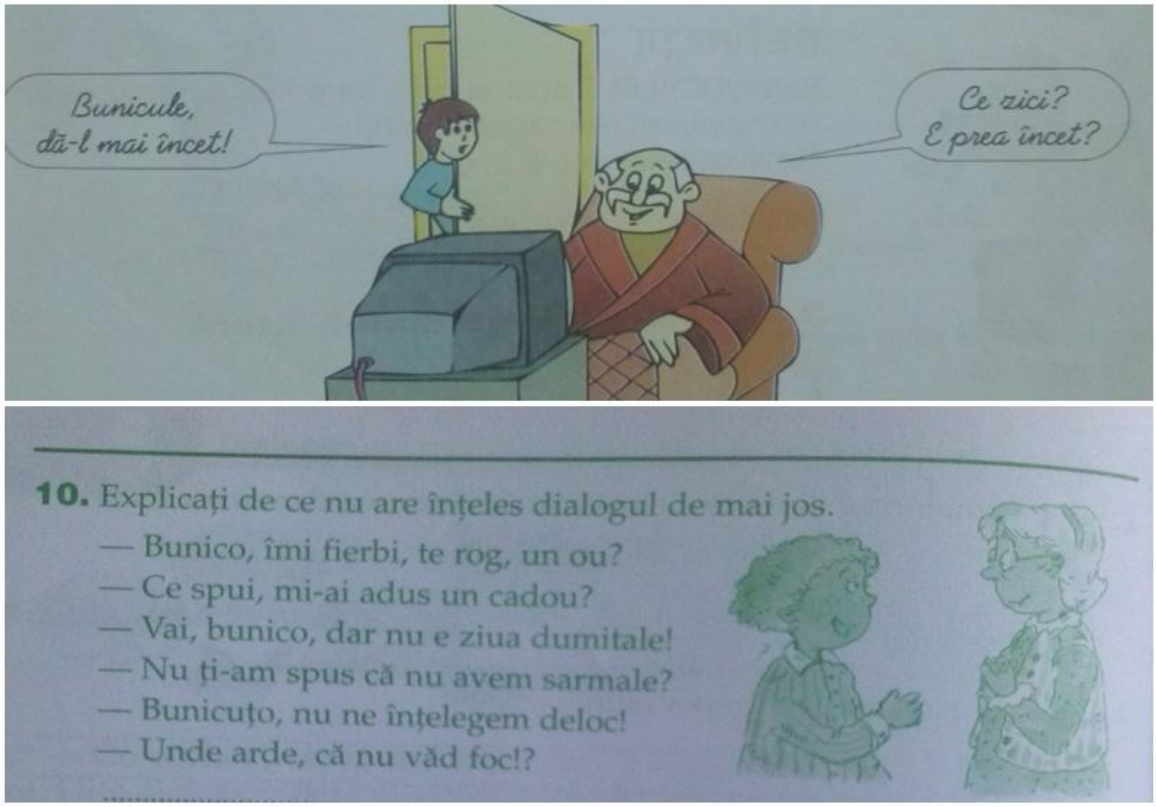

Imagine 1 = Limba română, Manual, clasa a V-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Alexandru Crişan, Sofia Dobra, Florentina Sâmihăian, pag. 75

Imagine 2 = Limba română, Caietul elevului, clasa a IV-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Sofia Dobra, Carmen Ciobanu, pag. 80

De asemenea, referindu-ne la deficienţele cu care bunicii sunt portretizaţi în manuale, întâlnim şi două situaţii în care aceştia sunt bolnavi: “Bunicului îi e totuna dacă face şi cozonaci, fiindcă are diabet şi nu mănâncă dulciuri.” sau "...bunicul Victoriei suferă de o boală de inimă, de aceea nu poate să lucreze prea mult în curte." Bolile apar ca o proprietate a vârstei, deoarece în manuale nu întâlnim adulți mai

tineri care să fie descriși ca fiind bolnavi. Fie întâlnim copii (mai ales băieți) care au mâna sau piciorul în ghips, ca urmare a „năzdrăvăniilor”, fie bunici bolnavi.

Ilustrația 5. Bunicii se remarcă prin ochelari

Imagine 1 = Limba şi literatura română, Manual, clasa a IV-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Sofia Dobra, Carmen Ciobanu, pag. 44

Imagine 2 = Limba şi literatura română, Clasa a IV-a, Editura Didactică şi Pedagogică, Autori: Celina Iordache, Valentina Jercea, pag. 27

Imagine 3 = Limba şi literatura română, Clasa a IV-a, Editura Corint, Autori: Daniela Beşliu, Daniela Stoicescu, pag. 72

Imagine 4 = Limba şi literatura română, Manual, clasa a IV-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Sofia Dobra, Carmen Ciobanu, pag. 77

Imagine 5 = Limba şi literatura română, Manual, clasa a IV-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Sofia Dobra, Carmen Ciobanu, pag. 112

În numeroase ipostaze bunicii au probleme de vedere şi poartă ochelari, acesta fiind un semn distinctiv care îi diferenţiază vizual de celelalte personaje. Sunt si cazuri mai grave când bunicii nu văd deloc, de aceea au nevoie de ajutorul altor personaje: “...am venit să vă aduc nişte lucruşoare de la cucoana Casandra, bunica dumneavoastră. […] - Ce face bunicuţa? a întrebat mama. - E sănătoasă, dar nu vede.”

În lumea manualelor **întâlnim foarte mulţi bunici sedentari**. Aceştia stau în fotoliu sau pe scaun, nu au nicio activitate dinamică și preferă să le citească sau să spună poveşti nepoţilor decât să se joace cu ei: "În fiecare seară, bunica spune o poveste nepoţilor. E aceeaşi poveste, foarte frumoasă, cu împăratul Măzărean." Acelaşi lucru se întâmplă şi cu bunicile, care de obicei torc, cos sau îşi supraveghează nepoţii la teme.

Ilustraţia 6. Bunicii sunt sedentari

Imagine 1 = Limba română, Manual, clasa a V-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Alexandru Crişan, Sofia Dobra, Florentina Sâmihăian, pag. 226
Imagine 2 = Limba şi Literatura Română, Manual pentru clasa a IV-a, Editura Radical, Autori: Mirela Mihăescu, Aniţa Dulman, Minodora Platcu, pag. 46
Imagine 3 = Limba şi literatura română, Clasa a IV-a, Editura Didactică şi Pedagogică, Autori: Celina Iordache, Valentina Jercea, pag. 43

Imagine 1 = Limba română, Manual, clasa a V-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Alexandru Crişan, Sofia Dobra, Florentina Sâmihăian, pag. 75
Imagine 2 = Limba şi literatura română, Clasa a IV-a, Editura Corint, Autori: Daniela Beşliu, Daniela Stoicescu, pag. 70
Imagine 3 = Limba şi literatura română, Manual, clasa a IV-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Sofia Dobra, Carmen Ciobanu, pag. 77

Ilustrația 7. Bunicii stau jos când alte personaje stau în picioare

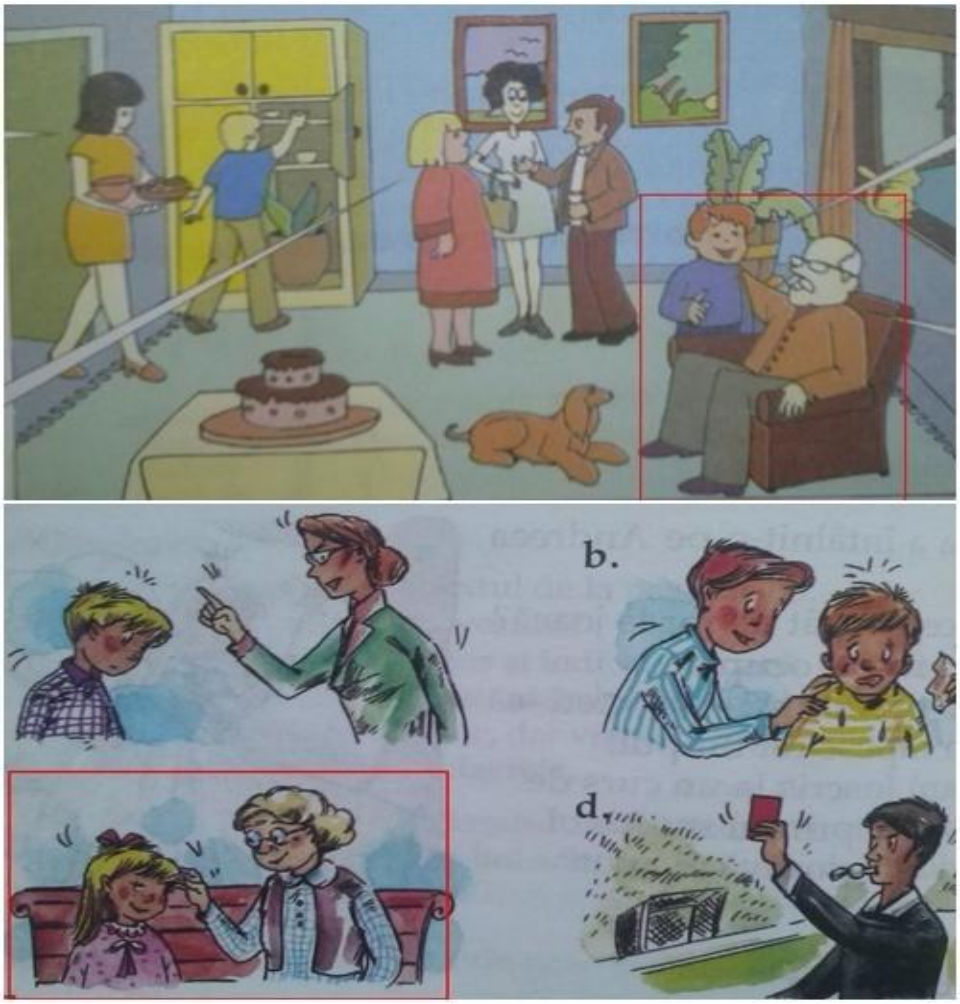

Imagine 1 = Limba română, Manual, clasa a V-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Alexandru Crişan, Sofia Dobra, Florentina Sâmihăian, pag. 179

Imagine 2 = Limba şi literatura română, Manual, clasa a IV-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Sofia Dobra, Carmen Ciobanu, pag. 112

În imaginea de sus, singurul personaj care stă jos (dintre cele 7 personaje în total) este bunicul, ceea ce ne transmite impresia că este o persoană sedentară, inactivă. De asemenea, acesta este singurul personaj din încăpere care are ochelari, părul alb şi chelie.

În imaginea din stânga, jos, bunica stă pe bancă împreună cu nepoata ei, cu care este afectuoasă. Aceasta este singura dintre cele 4 imagini în care personajele se află într-o poziţie statică, spre deosebire de celelalte, în care personajele sunt dinamice şi active.

Întâlnim un singur bunic activ, care nu citeşte sau nu este portretizat ca fiind sedentar: "Bunicul e un inventator de pomină. Ne-a meşterit o scară de sfoară groasă şi a agăţat-o cu două inele de tavanul săliţei... Ne-a mai instalat şi o sonerie care dă alarma, mai ales când vine tata." Mai mult, acestuia îi sunt atribuite calităţi intelectuale şi este un bunic inovator.

Ilustrația 8. Bunicii sunt importanți

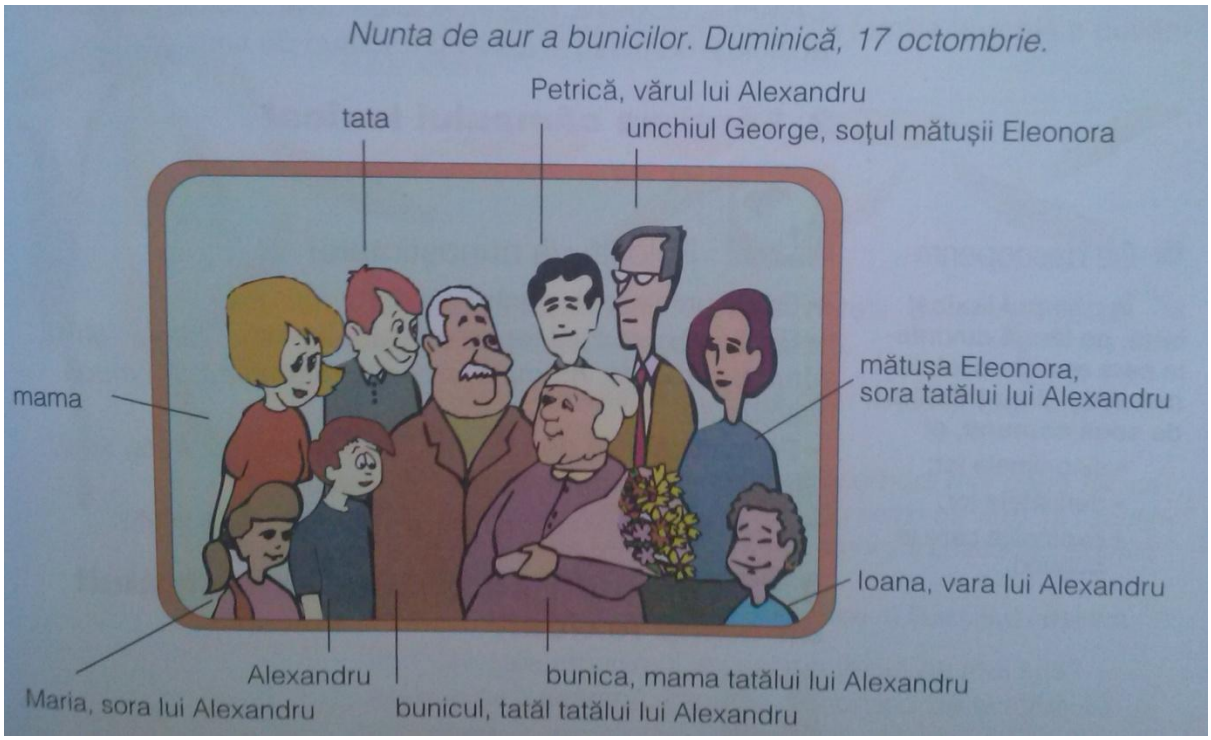

Imagine= *Limba română, Manual, clasa a V-a, Editura Humanitas Educaţional, Autori: Alexandru Crişan, Sofia Dobra, Florentina Sâmihăian, pag. 43*

În imaginea de mai sus bunicii sărbătoresc alături de familie împlinirea a 50 de ani de căsătorie, ceea ce arată longevitatea relaţiei dintre cei doi, aceştia reprezentând poate un model pentru generaţiile mai tinere. De asemenea, poziţionarea lor în centrul fotografiei subliniază importanţa pe care aceştia o au în cadrul familiei.

În manualele şcolare, vacanţa ideală pentru elevi este la bunici. Nepoţii merg în vacanţă la bunici, fie că este iarnă ("În vacanţa de iarnă, ei au plecat la bunici."), fie că sunt sărbători de Paşte ("Ce planuri ai pentru vacanţa de Paşti? - Aş vrea să merg la bunicii mei din Sibiu.") sau de Crăciun (În vacanţă, mergem la bunici. Dumnealor ne primesc bucuroşi. În prejma Crăciunului, bunicul ne spune poveşti."). Unii elevi şi-ar dori să îşi petreacă vacanţele la bunici, însă, din păcate nu au această oportunitate: "Primăvara a sosit. Diana şi Radu se întâlnesc în parc. Fata întreabă: - Ce faci în vacanţă? - Plec la bunici, răspunse Radu. - Aş merge şi eu! exclamă Diana. Eu nu am bunici la ţară, spre deosebire de tine."

Ilustrația 9. O bunică mai neobișnuită

Imagine = Limba şi Literatura Română, Manual pentru clasa a IV-a, Editura Radical, Autori: Mirela Mihăescu, Aniţa Dulman, Minodora Platcu, pag. 46

Găsim însă şi o bunică atipică, diferită de cele prezentate, în general, în manuale. Aceasta bea ceai cu prietena sa. Ea este invitată de nepoata sa să meargă la plimbare - un caz singular în cele 8 manuale analizate. Putem observa o imagine a bunicii moderne, modernitate sugerată atât de hainele sale, cât şi de cadrul în care se află. Aceasta nu întreprinde activităţi domestice tradiționale, ci, din contră, este implicată într-o activitate mondenă.

Putem spune, în concluzie, că **manualele îi prezintă pe bunici ca fiind ancoraţi în trecut şi în gospodărie.** Ei apar mai ales în spaţii private, fiind sedentari, ocupându-se doar de treburile gospodăreşti şi, de obicei, citindu-le nepoţilor sau spunându-le poveşti. Bunicii sunt și înțelepți, fiind sursa unor sfaturi și povețe. Bunicii sunt prezentaţi ca având probleme cu vederea şi cu auzul, acesta fiind un element distinctiv faţă de celelalte personaje.

1.3 „Ce vrei să fii când vei fi mare?" Ocupații în manualele de educație civică

Maria Stoicescu

Grila de observație			
Personaje stereotipe / neutre / inovative	√		
Personaje principale / secundare		Relații de egalitate / de putere	√
Personaje prezente / absente	√	Relații între genuri / în interiorul genurilor	

Manualele de educație civică încurajează copiii să se familiarizeze cu societatea din care fac parte. Am ales să mă uit la modul în care sunt ilustrate ocupațiile, comparând personajele feminine și cele masculine. Pentru acuratețea rezultatelor am examinat toate imaginile ce arătau o persoană având o anumită ocupație. De asemenea, am realizat și o prezentare comparativă succintă a personalităților incluse în manuale.

Manuale analizate:

1. N. Ilarion, C. Bălan, C. Voinea (2008) Educație civică, clasa a IV-a, Editura CD Press
2. Ș. Pacearcă și R. Gavrilă (2006) Educație civică, clasa a IV-a, Editura Akademos Art
3. D. Radu (2006) Educație civică, clasa a IV-a, Editura Aramis
4. M. Peneș (2006) Educație civică, clasa a IV-a, Editura Peneș
5. L. Matei și A. Manea (2014) Educație civică, clasa a III-a, Editura Didactică și Pedagogică
6. V. Pădureanu și M. Norel (2006) Educație civică, clasa a IV-a, Editura VOX
7. L. Cătrună și Gh. M. Cătrună (2013) Educație civică, clasa a IV-a, Editura Didactică și Pedagogică
8. T. Pițilă și C. Mihailescu (2006) Educație civică, clasa a IV-a, Editura Aramis

În cele opt manuale sunt ilustrați atât femei cât și bărbați având și performând diverse ocupații. Din contorizarea reprezentărilor ocupațiilor am observat că există diferențe în modul în care sunt atribuite acestea bărbaților, respectiv femeilor – urmând linia stereotipurilor ocupaționale cu care suntem familiarizați. Meseria de învățătoare și de doctoră[3] sunt mult mai des atribuite femeilor decât bărbaților, pe când meseriile de militar sau polițist sunt atribuite exclusiv bărbaților.

[3] Am ales să folosesc varianta feminină „doctoră" mai degrabă decât diminutivul „doctoriță".

Frecvența personajelor feminine reprezentate ca având în mod vizibil o ocupație este mai mică decât cea a personajelor masculine ce ilustrează ocupații. În cele opt manuale, există un număr de 31 de imagini cu femei reprezentate ca având o meserie și 29 de imagini în care apar bărbați cu o anumită ocupație. Dintre cele 31 de imagini cu reprezentări feminine, douăzeci dintre acestea se află în ipostaza de învățătoare, șase includ reprezentarea de doctoră, iar restul celor cinci se află în ipostaza de: bibliotecară, vânzătoare de bilete, secretară, directoare și lucrătoare salubrizare.

Graficul 2. Ocupațiile întâlnite în manualele de educație civică

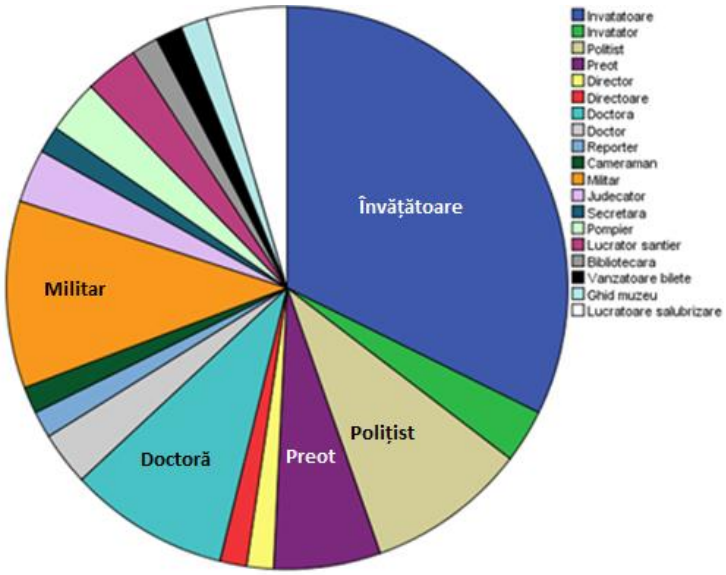

Tabelul 2. Ocupațiile întâlnite în manualele de Educație Civică

	Femei	Nr.	Bărbați	Nr.
Ocupații întâlnite în manualele de Educație Civică (ilustrate în imagini)	Doctoră	4	Polițist	5
	Secretară	1	Militar/Soldat	10
	Lucrătoare salubritate	3	Judecător	1
	Învățătoare/Profesoară	11	Om politic	7
	Bibliotecară	1	Lucrător construcții	2
	Vânzătoare de bilete	1	Învățător	3
	Om politic	2	Doctor	2
	Directoare	1	Pompier	2
			Preot	2
Total reprezentări	7 ocupații	24	9 ocupații	34
Personalități cu diverse ocupații	Gimnastă	1	Fotbalist	1
	Călugăriță	1	Scriitor	4
	Dansatoare	1	Filosof	2
			Aviator	1
			Poet	2
			Astrolog și fizician	1
			Fizician de geniu	1
			Papa	1
			Om politic	3
			Lider religios	1
			Savant	1
			Muzician	2
			Sculptor	1
			Cărturar	1
			Om de știință	1
Total reprezentări	11 ocupații	27	24 ocupații	57

Meseriile reprezentate ca fiind atribuite bărbaților sunt mult mai variate, cele mai întâlnite fiind ocupațiile ce sugerează putere și autoritate: meseria de polițist este regăsită de șase ori, cea de militar de șapte ori, de pompier, de judecător, doctor și învățător de câte două ori și meseria de preot, de patru ori. Restul meseriilor listate sunt observate ca fiind reprezentate în imagini o singură dată: ghid muzeu, reporter, cameraman sau lucrător pe șantier.

În cele opt manuale sunt menționate patru personalități istorice feminine: Isadore Duncan - dansatoare, Nadia Comăneci - gimnastă, Maica Tereza - călugăriță și Martha Washington - prima doamnă a Statelor Unite. Personalitățile masculine obțin o varietate mult mai mare și sunt în număr de peste treizeci. Oamenii de seamă bărbați invocați în manuale sunt fie foști conducători sau regi, fie scriitori, oameni politici, oameni de știință, sportivi, muzicieni sau lideri religioși. Astfel, reprezentările genurilor în manualele de educație civică sunt dezechilibrate atât în ceea ce privește ocupațiile atribuite personajelor fictive, cât și în ceea ce privește selecția personalităților istorice.

În continuare voi discuta câteva exemple din manualele analizate.

Ilustrația 10. Lecția "Organizarea statală a societății", [1, p. 43]

Prezentăm a doua pagină din cuprinsul lecției „Organizarea statală a societății". Imaginile ilustrează bărbați în profesii de militar, polițist și avocat. Femeile nu sunt prezente deloc în imaginile din cadrul lecției. Mai mult decât atât, toate meseriile menționate în manual sunt formulate prin genul neutru masculin[4], fapt ce creează și auditiv impresia unei absențe totale a femeilor.

Ilustrația 11. Lecția "Relațiile dintre oameni în situații obișnuite", [8, p. 22]

Lecția este însoțită de trei imagini unde sunt reprezentate trei dintre ipostazele atribuite femeilor în manualele de educație civică. Prima este cea de mamă, a doua, de secretară, și a treia, mai puțin întâlnită decât primele două, de directoare. Spre deosebire de bărbați, femeile au autoritate doar asupra copiilor, având sarcina de a avea grijă de ei și de a-i educa.

[4] Prin genul „neutru masculin" ne referim la cuvinte formulate la genul masculin pentru a se referi la personaje cu gen nespecificat sau colective posibil mixte (de exemplu: „elevii intră în școală" se referă atât la elevi, cât și la eleve).

Ilustrația 12. Situații în atribuirea ocupațiilor, [2, p. 24]

Situații limită

„Am luat decizia de a fi voioasă și fericită în orice situație; asta pentru că am învățat din experiență că fericirea sau nefericirea noastră depind, în mare parte, de dispoziția noastră, și nu de situația în care ne găsim".

Martha WASHINGTON (1731 - 1802) – soția primului președinte al Statelor Unite ale Americii, George Washington

REFLECTEAZĂ

Cine nu-și pierde cumpătul în micio nenorocire, acela trece peste toate cu bine. Astfel, dacă veți rămâne calmi, chiar și în situații limită, veți găsi soluția cea mai bună pentru a trece cu bine și peste acel obstacol.

DIALOG

Descoperă în imagini diverse situații excepționale, apoi răspunde și explică opțiunea aleasă:

- Ce faci dacă simți miros de gaze în casă?
- Ce numere de telefon cunoști, pentru situații de urgență?
- Cum trebuie să te protejezi în cazul unui cutremur?
- Ce trebuie să faci dacă izbucnește un incendiu în casă?
- Cum te protejezi dacă ești afară și se pornește o furtună?

REȚINE!

În viața fiecărui om sau grup de oameni apar și situații neplăcute sau neobișnuite (necazuri, accidente etc.). În aceste situații-limită, în care sunt puse în pericol viața, integritatea sau bunurile lor sau ale familiei lor, oamenii trebuie să își păstreze calmul, să fie uniți, să se ajute între ei pentru a depăși cu bine problema apărută.

Numărul unic de apel telefonic „112" poate fi folosit în țara noastră, începând cu aprilie 2005, pentru a anunța situații de urgență, cum ar fi accidente, incendii, tulburarea ordinii publice etc. În cazul catastrofelor naturale (cutremure, inundații, furtuni puternice etc.), care pot aduce suferințe și pagube însemnate, oamenii dau dovadă de solidaritate, ajutându-se între ei, indiferent dacă sunt din aceeași familie, din același sat sau oraș sau dacă sunt cetățeni ai aceleiași țări.

24

La lecția "Situații limită" observăm în imaginea din stânga câțiva pompieri într-o acțiune de stingere a unui incendiu și în cea din dreapta o doctoră care are grijă de rana unui copil.

Manualul de educație Civică al editurii Akademos Art menționează la începutul fiecărei lecții un citat al unei personalități celebre. La lecția ilustrată citatul aparține unei femei, anume Marthei Washington, soția lui George Washington, argumentând valoarea auto-controlului emoțional.

Ilustrația 13. Învățătorul din manualul de educație civică, [5, p. 56]

DICȚIONAR

clasa de elevi – grup școlar

performanță – rezultat deosebit obținut de cineva într-un anumit domeniu

Învățătorul meu

după *Edmondo de Amicis*

Începe ora. Învățătorul explică.

Văzând pe un copil roșu la față și cu chipul plin de bubulițe, se opri. Îl privi adânc, îl întrebă ce are și-i pipăi fruntea ca să vadă dacă arde.

Băiatul din spatele învățătorului se ridică și începu să se strâmbe.

Domnul se întoarse fără de veste. Copilul se opri repede și își plecă ușor capul așteptându-și pedeapsa.

Învățătorul îi puse o mână pe cap și îi zise numai atât:

– Să nu mai faci asta! Ascultați, copii! Vom petrece un an împreună. Să ne silim în toate chipurile ca să-l trecem bine. Învățați să fiți buni!

Școala noastră să fie o familie. Voi să fiți mângâierea și fala mea!

Băiatul care se strâmbase se apropie de el și-i zise cu sfială:

– Iertați-mă, domnule învățător!

56

Meseria de învățător, atribuită mai mult femeilor în manualele de educație civică, este observată ca fiind atribuită unui bărbat de două ori în cele opt manuale analizate.

Există totodată și o diferență calitativă în atribuirea acestei meserii, anume solemnizarea statutului de învățător. Pe când *învățătoarea* rămâne un personaj auxiliar ce contribuie la construirea unei situații cotidiene, *învățătorul* apare ca având numeroase calități remarcabile ce pot fi observate în imagini și text: este ferm și totodată bun, impresionându-i pe copii. Această diferență apare probabil și deoarece învățătorii sunt recrutați din paginile unor scrieri literare (din secolele trecute,

precum M. Sadoveanu, mai jos, sau E. de Amicis), pe când învățătoare apar adesea în texte și situații de învățare mai puțin memorabile.

Ilustrația 14. Învățătorul din manualul de educație civică [4, p. 4]

Să ne amintim!

1. Citiţi textul. Identificaţi personajele:

Cheia

„Era o zi cu un cer senin şi, pe ferestrele deschise ale clasei, năvălea lumina ca o fulguire de aur.

*– Băieţi, zise învăţătorul nostru, să ieşim şi **noi** la soare. Am să vă citesc o poveste care se cheamă «Capra cu trei iezi».*

În mine pătrunse o înfiorare caldă ca totdeauna când se pregătea Domnu' să ne citească. Ascultam cu ochii pe jumătate închişi.

Dintr-odată mă întorsei bucuros la paginile înnegrite şi scrijelite cu unghia. Găsisem cheia care deschide taina citirii.

*Mergând fericit spre casă către **ai mei**, împreună cu cei doi **prieteni**, deschideam din când în când cartea să-mi verific descoperirea...“*

(după Mihail Sadoveanu)

Ilustrația 15. Lecția despre comunitate, [4, p. 41]

În imaginea alăturată sunt ilustrați câțiva membri ai unei comunități ce își desfășoară activitatea de zi cu zi. Observăm două instanțe exemplare ale masculinității, respectiv feminității: un bărbat în ipostază de polițist care dirijează circulația și, de asemenea, o mamă cu un copil care trec strada.

Ilustrația 16. Simbolurile statului român, [3, p. 59]

Manualele de educație civică analizate prezintă simboluri ale statului român și conțin diverse lecții despre stat și societate. În cadrul acestor lecții am observat imagini cu soldați, militari și, de asemenea, imagini cu conducătorii pe care România i-a avut în trecut. Lecțiile despre stat nu includ reprezentări feminine.

1.3.1 Diversitatea ocupațiilor în manualele de educație civică

Diversitatea meseriilor variază de la un manual la altul, dar este sistematic mai redusă în cazul personajelor feminine.

Manualul de la Editura Didactică și Pedagogică de clasa a III-a (Manea și Matei, 2014) cuprinde imagini cu trei învățătoare și un învățător. Cel de a IV-a (Cătrună și Gh. Cătrună, 2013) cuprinde patru imagini cu învățătoare și o imagine cu un soldat. Diversitatea este scăzută, meseria de învățător/învățătoare fiind invocată aproape exclusiv.

Editura Aramis, cls. a IV-a (Radu, 2006) prezintă imagini cu un polițist, un preot, un doctor și un director. Surprindem aici doar personaje masculine care exemplifică ocupațiile.

Într-un alt manual de la aceeași editură, pentru clasa a IV-a (Mihăilescu și Pițilă 2006), observăm femei în ocupația de învățătoare de trei ori, în ipostaza de doctoră de două ori, de secretară și directoare

de câte o dată. Femeia este prezentă și cu meseria de lucrătoare la salubrizare. Bărbații sunt portretizați, în acest manual, având meseriile de preot și de militar.

Balanța diversității ocupațiilor se înclină aici în favoarea femeilor. Remarcăm aici și poziția de directoare - singura meserie de autoritate observată la femei în cele opt manuale de educație civică analizate.

Manualul de la Akademos Art, cls. a IV-a (Pacearcă și Gavrilă, 2006) cuprinde o imagine cu o învățătoare, două imagini cu femei doctore și bărbați având ocupații ca cea de polițist, pompier și lucrător pe șantier. Aici, autoritatea pare înclinată în favoarea bărbaților, aceștia având de partea lor meserii care exprimă ordine și putere.

Ilustrația 17. Meseriile de reporter și cameraman la lecția „Relații de solidaritate în caz de agresiune”, [6, p. 29]

Manualul publicat de Vox, cls. a IV-a (Pădureanu și Norel, 2008) cuprinde șapte imagini cu învățătoare, fiind și singura meserie atribuită femeii în acest manual. Acest fapt lasă impresia că femeile nu pot fi altceva decât învățătoare. Pe de cealaltă parte, bărbații adoptă în imagini meseriile de polițist, pompier, reporter, cameraman și militar.

Manualul de cls. a IV-a publicat de CD Press (Ilarion, Bălan și Voinea, 2008) cuprinde cele mai multe imagini cu ipostaze de autoritate acordate părții masculine. Astfel, manualul include două imagini cu bărbați având meseria de polițist, judecător, preot și trei imagini cu militari. Imaginile care prezintă femei ilustrează meseria de doctoră (de două ori) și cea de învățătoare (o dată).

Ilustrația 18. Meseria de ghid în muzeu la lecția „Comunitatea internațională”, [4, p. 47]

În manualul de la editura Peneș, cls. a IV-a (Peneș, 2006) observăm ilustrată o meserie altminteri rar prezentată - anume cea de ghid în muzeu, atribuită unui bărbat. Mai departe, meseriile alocate personajelor masculine sunt cele de doctor, învățător și polițist. Femeile ocupă în imaginile din acest manual slujbele de bibliotecară, vânzătoare de bilete la un ghișeu și învățătoare.

1.3.2 Echilibru și dezechilibru în reprezentările ocupațiilor feminine și masculine

Cele mai puțin echilibrate manuale din punctul de vedere al atribuirii ocupațiilor la femei și bărbați sunt cele de la Editura Akademos Art, clasa a IV-a și Editura CD Press, clasa a IV-a. În aceste două manuale se resimt cel mai mult diferențele de autoritate dintre cele două genuri, existând exemple dese de ocupații de superioritate atribuite bărbaților (polițist, militar, exemple de personalități) și ocupații de autoritate limitată atribuite femeilor (doctoră și învățătoare, ce au autoritate limitată - doar asupra copiilor).

Cel mai echilibrat manual pare a fi cel aparținând Editurii VOX, clasa a IV-a, care conține lecții cu caracter moralizator însoțite de ilustrații cu personaje active, atât feminine, cât și masculine. Deși meseriile prezente în manual sunt cu precădere de polițist și învățătoare, alocate stereotipic, personajele feminine și masculine au aceeași autoritate în relațiile cu copii, fiind astfel situate în ipostaze similare de exercitare a autorității.

Ilustrația 19. Relații cu diferite autorități și în caz de agresiune, Educație Civică [6, p. 28, 29]

1.4 *Povestirile din ghiozdan: personaje în manualele de limba și literatura română de clasa a IV-a*

Laura Scarlat

Grila de observaţie			
Personaje stereotipe / neutre / inovative	√		
Personaje principale / secundare	√	Relaţii de egalitate / de putere	√
Personaje prezente / absente	√	Relaţii între genuri / în interiorul genurilor	

Manualele de limba și literatura română sunt o prezență statornică pentru copii: aceștia iau contact cu ele de 4- 5 ori pe săptămână, cel puţin o oră pe zi, pe parcursul școlii generale și a liceului. Ne întrebăm: ce fel de personaje le vor ține companie?

Mai mult, în clasele primare, manualele de română deschid copiilor portiţe spre o cunoaştere diversificată a lumii. Ele au o structură gândită astfel încât fiecare unitate/parte să aducă elevilor noi cunoştinţe şi din alte domenii. Mai precis, în cazul manualelor de clasa a IV-a, pe lângă lecţiile de limba romană există şi lecţii despre igiena personală, despre meserii, despre bune maniere, despre eroi și scriitori importanţi, etc. Există deci un repertoriu divers de personaje – recrutate mai ales din texte literare, dar și cu atenție către mesaje transmise pe diverse teme de interes.

Am explorat următoarele cărți:

- Manualul de Limba şi literatura română, clasa a IV-a, Editura Corint;
- Manualul de Limba şi literatura română, clasa a IV-a, Editura Didactică şi Pedagogică;
- Manualul de Limba şi literatura romana, clasa a IV-a, Editura Aramis.

În cadrul acestora, am analizat următoarele aspecte, examinând textele literare principale incluse la fiecare lecție:

- Diversitatea autorilor:
    - Numărul autorilor de sex masculin şi de sex feminin;
    - Numărul autorilor romani vs. Autori de alta naţionalitate;
- Prezența și reprezentarea feminității și masculinității prin personaje:
    - Numărul apariţiilor masculine şi feminine în textele literare ale manualelor
    - Numărul personajelor principale feminine vs. Masculine în textele literare ale manualelor
    - Personajele feminine remarcabile şi personajele masculine remarcabile
    - Tipuri de relații între feminitate și masculinitate - privind înțelegerea lumii și puterea, luare deciziilor, relaţiile de prietenie, gospodărie şi copii etc.

Nu sunt incluse în analiză textele mai mici incluse în secțiunile de exerciții.

1.4.1 Cine sunt autorii care îi inspiră pe copii?

După cum observăm din graficul de mai jos, autorii textelor literare prezentate în lecții sunt predominant de gen masculin în toate cele trei manuale studiate, diferența fiind substanțială.

Graficul 3. Distribuția autorilor în manualele studiate

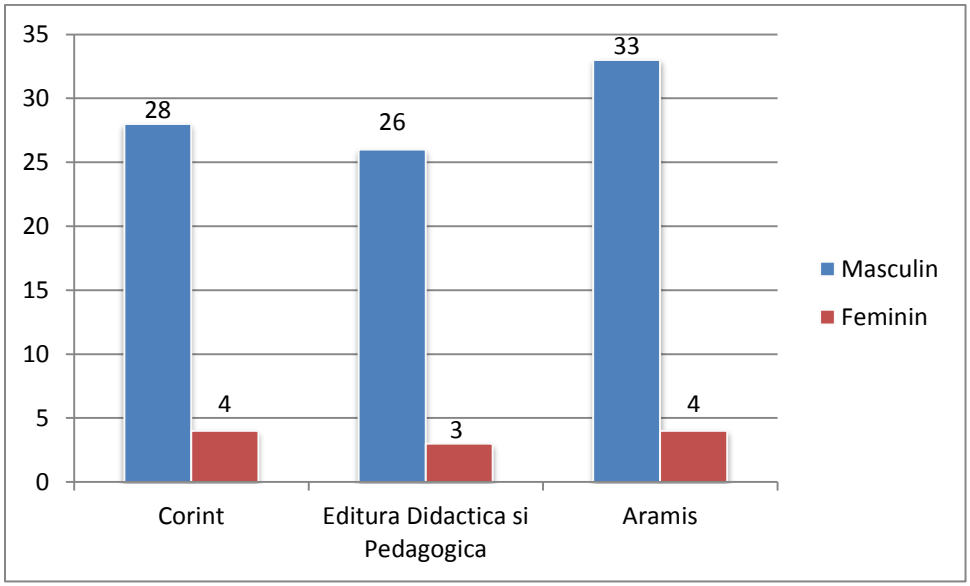

Tabelul 3. Autoarele incluse în manualele analizate

Editura Corint	Editura Didactică și Pedagogică	Editura Aramis
Silvia Kerim	Biancamaria Racine	Biancamaria Racine
Silvia Colfescu	Luiza Vladescu	
Alexandra Ioachim	Patita Silvestru	
Ricarda Terschak		

O distribuție similară observăm și pentru autorii români comparativ cu autorii din alte țări:

Graficul 4. Distribuția autorilor pe țări

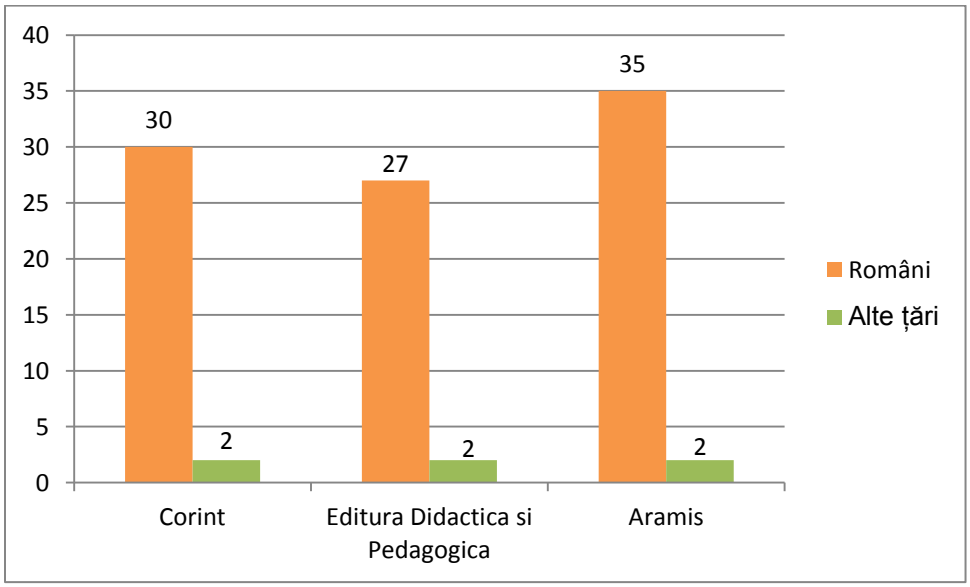

1.4.2 *Personaje stereotipice și atipice*

În textele manualelor întâlnim atât personaje masculine cât şi personaje feminine. Personajele masculine prezintă o largă diversitate ocupaţională şi nu numai. Băieţii, taţii şi bunicii pot fi şi buni şi răi, pot fi eroi - sau mai puţin eroici, pot fi împăraţi, directori sau pot fi pur şi simplu blânzi sau autoritari. Personajele masculine acoperă foarte multe trăsături pozitive şi negative precum şi meserii.

În cazul personajelor feminine, în schimb, diversitatea este mult mai mică, sugerând un personaj feminin tipic – ba chiar stereotipic. Fetele și manuale sunt în general cuminţi; femeile sunt mai ales mame sau bunici, gospodine, învăţătoare, preocupate de familie şi copii. Astfel, am încadrat ca fiind personaje feminine atipice toate personajele care diverg de la aceste tendințe.

Astfel de personaje sunt relativ rare. Numeric vorbind, în cazul manualului de la editura Corint întâlnim un astfel de personaj la 4,57 de texte, iar în cazul manualului de la Editura Didactică şi Pedagogică, întâlnim un astfel de personaj la 14,5 texte. În cazul editurii Aramis, întâlnim un personaj feminin atipic o dată la 18,5 texte.

În total am întâlnit 7 personaje feminine atipice în manualul de Limba şi literatura română al editurii Corint, 2 personaje feminine remarcabile în manualul de Limba şi literatura română al editurii Didactice şi Pedagogice şi la fel în cazul editurii Aramis, prezentate în tabelul de mai jos:

Tabelul 4. Personaje atipice în manualele de limba şi literatura română examinate

Text	Autor	Personaj	Rol	Editura
"Guleraș Cenușiu	Mamin Sibiriak	Bătrâna rață	Mama eroină	Corint
"Greierele si furnica"	La Fontaine	Furnica	Gospodina zgârcită	Corint
"Prostia omeneasca"	Ion Creanga	Mama și Soacra	Mama si Soacra-"proaste"	Corint
"Bunica năzdravana"	Ricarda Terschak	Bunica	Bunica cu superputeri	Corint
"Povestea florii soarelui"	Poveste Populara	Luna	Luna răzbunătoare	Corint
"Baba"	David Sava	Baba	Baba cu superputeri	Corint
"La Medeleni"	Ionel Teodoreanu	Olguța	Olguța: răzbunătoare	Corint
"Dumbrava minunata"	Mihail Sadoveanu	Domnița	Împărăteasa	Editura Didactica si Pedagogica
"La cireșe"	Ion Creanga	Mătușa Mărioara	Femeie rea	Editura Didactica si Pedagogica

"O vizita in atelierul lui Brâncuși"	Cella Delavrancea	Cella Delavrancea	Femeie foarte inteligentă	Aramis
"La cireșe"	Ion Creanga	Mătușa Mărioara	Femeie rea	Aramis

1.4.3 Prezența masculină vs prezență feminină:

După cum observăm în graficul de mai jos, există o variabilitate ridicată în ceea ce privește reprezentarea personajelor feminine și masculine în manuale. În toate cazurile întâlnim mai multe personaje masculine.

Graficul 5. Distribuția pe gen a personajelor literare în manualele studiate

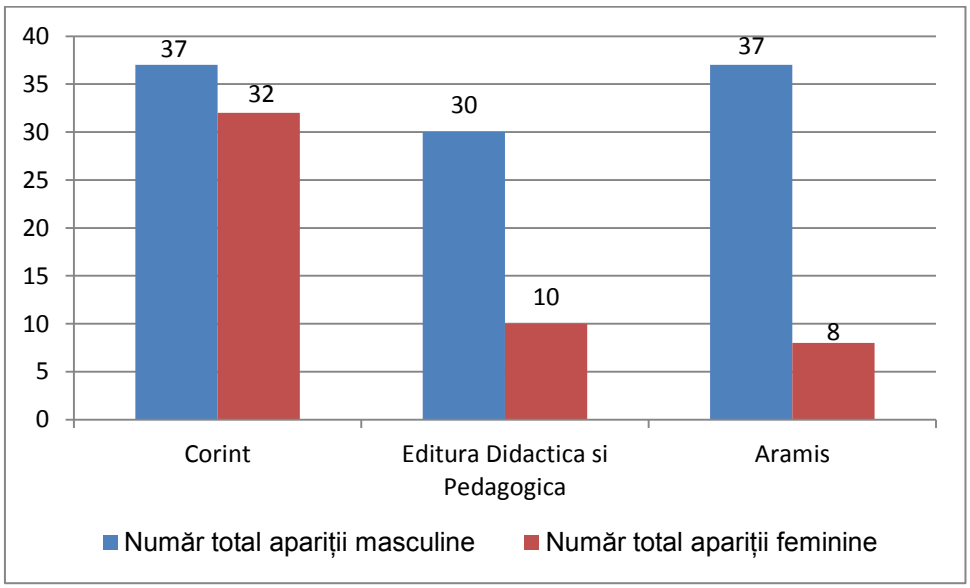

Discrepanța este și mai mare în cazul personajelor principale, cele masculine fiind mult mai bine reprezentate numeric:

Graficul 6. Distribuția pe gen a personajelor principale din manualele studiate

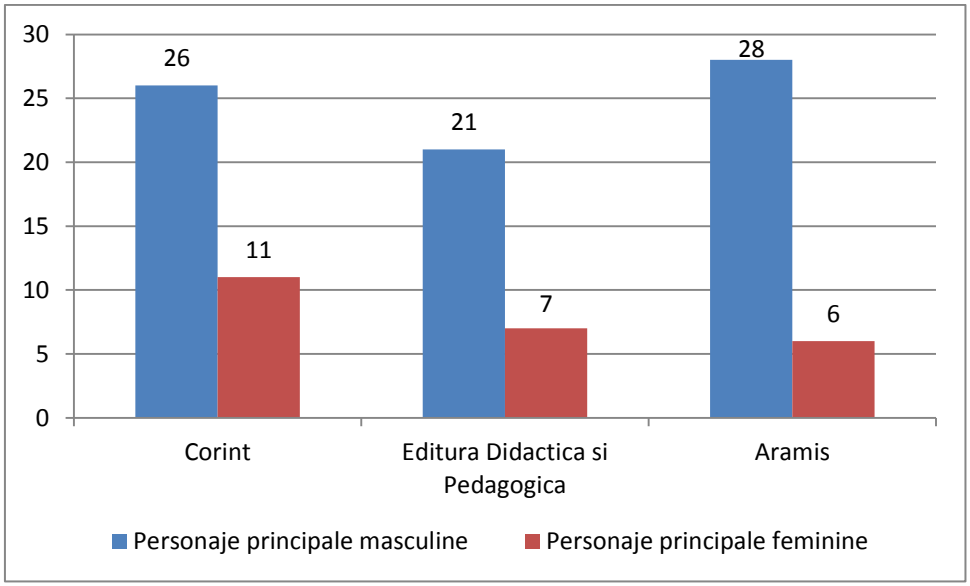

1.4.4 Profiluri comportamentale și relaționale

Realizând o analiză calitativă, am dorit să răspund la câteva întrebări privind relația dintre masculinitate si feminitate creată prin intermediul textelor literare din manualele de Limba si literatura română:

1. Care este relația cu realitatea a personajelor principale - unde observăm motivele și intențiile, unde observăm înțelegere, înțelepciune sau învățare?
2. Cum apare relația cu realitatea atunci când ținem cont de relațiile dintre personaje? Cine învață pe cine, cine păcălește pe cine? Cine are controlul cognitiv și cum apare autoritatea exercitată cognitiv?
3. Cum apare puterea? Cine o are și cum este exercitată?

Astfel, am identificat 20 de profiluri comportamentale, ținând cont de 7 dimensiuni:

1. Roluri de conducere si autoritate
2. Raportare la relaţia masculin feminin din punct de vedere al prieteniei
3. Cine ia decizii?
4. Gospodărie și copii
5. Cine dovedește perspicacitate sau înțelepciune?
6. Cine dovedește trăsături negative?
7. Cine arată curaj? Cine arată milă?

Astfel, am analizat fiecare text pentru a observa ce profiluri comportamentale și relaționale din lista de mai sus se potrivesc.

Tabelul 5. Profiluri comportamentale în textele literare din manualele de limba și literatura română analizate

	Tip	Descriere
Roluri de conducere si autoritate	1	**Bărbații dețin autoritatea si puterea, femeile nu**
	2	Femeile nu dețin roluri de conducere, bărbații da (director, împărat etc.)
	3	Femeile dețin roluri de conducere (imparateasa regina)
	4	Femeile sunt vulnerabile in fata barbatilor
Raportare la relația masculin-feminin	5	Și fetele și băieții înțeleg și învață - parteneriat, prietenie, relații între egali
	6	Femeile sunt prietene cu femeile, bărbații cu bărbații
	7	Femeile sunt prietene si cu băieții și invers
Cine ia decizii?	8	Bărbații iau in general intiativa si deciziile importante, femeile nu
	9	Deciziile se iau împreuna
	10	Femeile iau deciziile
Muncă, gospodărie si copii	11	Femeile sunt cele care se ocupa de gospodărie si copii, bărbații nu
	12	Femeile sunt mai interesate de copii
	13	**Bărbații au plajă ocupațională diversă, femeile nu**
Cine si cum dovedește perspicacitate?	14	**Foarte stereotipic: bărbații sunt înțelepți și au o înțelegere corectă și profundă a lumii; femeile nu**
	15	Femeile au o înțelegere profundă bazată pe șiretenie - bărbații sunt păcăliți
Cine are trăsături negative?	16	Bărbații sunt neastamparati/leneși/răi
	17	Femeile sunt neastâmpărate/lenește/rele
Curaj și milă	18	Bărbații sunt curajoși/puternici, femeile nu
	19	Femeile sunt puternice/curajoase
	20	**Bărbații sunt miloși, blânzi**

Tipurile cele mai des întâlnite în cele 3 manuale analizate sunt:

T1: Bărbaţii deţin autoritatea si puterea, femeile nu

În textele unde am întâlnit acest profil, bărbaţii deţineau de regulă roluri de conducere precum director sau şef și sau erau integraţi in cadrul unei familii unde erau “capul familiei”. Tatăl era construit prin considerente patriarhale, fiind tipul bărbatului dur, în faţa căruia nici soţia şi nici copiii nu puteau răspunde. Aceştia doar se supuneau ordinelor tatălui.

T13: Bărbaţii au plaja ocupaţională diversă, femeile nu

Bărbaţii sunt reprezentați în ocupații și activități diverse. Astfel putem întâlni în textele manualelor: prinţi, cerşetori, regi, tati, pictori, artişti, piloţi, matematicieni, ingineri, soldaţi etc. Aceştia pot fi răi, buni, blânzi, autoritari, carismatici, înţelepţi, iubitori, tineri, bătrâni, de vârsta a doua, altruişti,

zgârciţi, păsători, nepăsători etc. Femeile în schimb sunt în general mame, bunici şi învăţătoare. Din punct de vedere al comportamentului sunt în general bune la suflet, gospodine, iubitoare, vulnerabile şi protective.

T14: Foarte stereotipic: bărbații sunt înțelepți și au o înțelegere corectă și profundă a lumii, în timp ce femeile nu au

Personajele masculine apar ca fiind înţelepţi, isteţi, pragmatici, cei care oferă lecţii de viaţa prin puterea exemplului, oferind modelul în viaţă copiilor. Femeile, în schimb, dau impresia de neştiinţă, de vulnerabilitate.

T20: Bărbaţii sunt miloşi, blânzi

Personajele masculine apar adesea și în ipostaza omului blând care îl ajuta pe cel necăjit sau rău. Această situaţie este, de exemplu, întâlnită în cazul împăraţilor. Tot aici sunt incluşi şi bărbaţii care arata milă faţă de oamenii neajutoraţi, de călători rătăciţi etc.
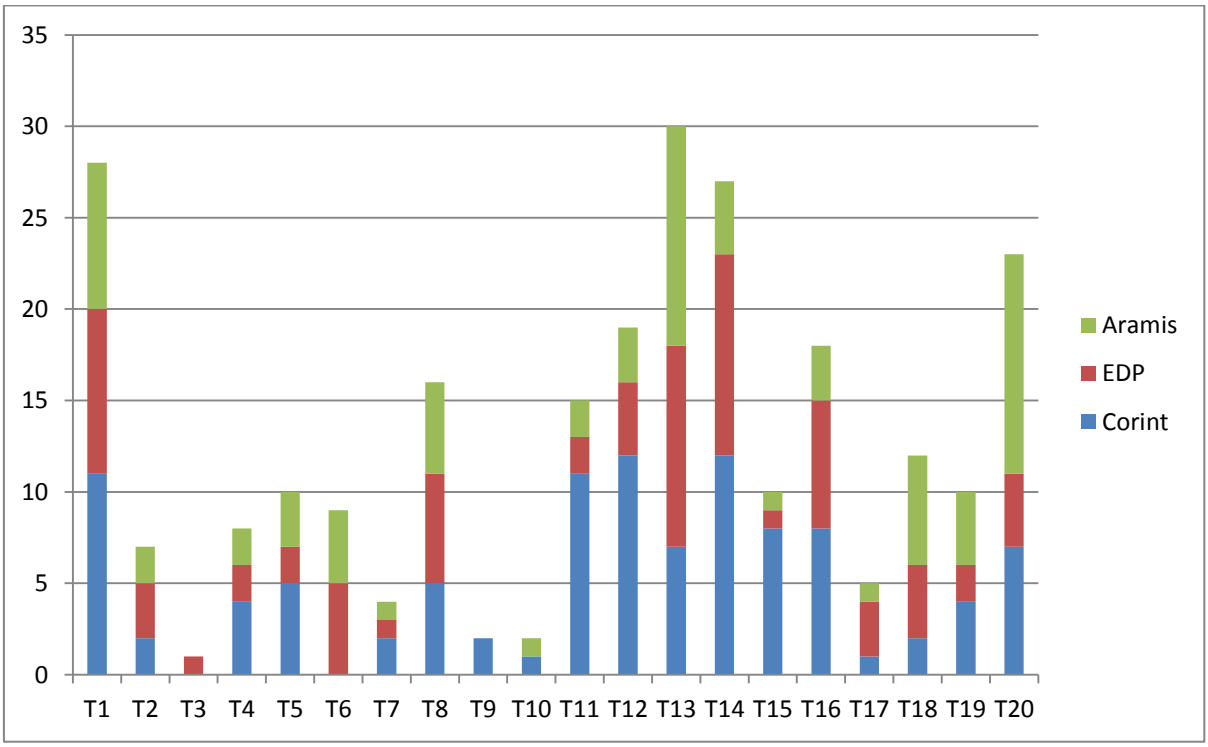
Tabelul 6. Distribuţia tipurilor comportamentale în manualele analizate